
**МІЖНАРОДНІ БАЗИ ДАНИХ НАУКОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ SCOPUS, INDEX COPERNICUS,
DOAJ, ELIBRARY, РОССИЙСКИЙ ИНДЕКС
НАУЧНОГО ЦИТИРОВАНИЯ
ВІДКРИВАЮТЬ НОВІ МОЖЛИВОСТІ
ДЛЯ НАУКОВИХ ЖУРНАЛІВ УКРАЇНИ.
Досвід журналу "Biopolymers and cell"**

І.О. Тихонкова,
відповідальний секретар
журналу "Biopolymers and cell"

Прогрес в економіці, технології електронних засобів комунікації, зокрема створення всесвітньої мереж Інтернет, спричинив появу велетенської кількості інформації, яка за деякими підрахунками подвоюється щотижня. Що ж необхідно зробити українським науковим виданням, аби не загубитися в морі наукових видань, не втратити роками завойовувані позиції у світовому рейтингу, або як одержати світове визнання відносно новим виданням? Наукова література (журнали), окрім носія нових знань, також є товаром, який необхідно вміти правильно представити на ринку для збереження і збільшення як авторської, так і читацької аудиторії, оскільки саме це й може бути оцінкою якості видання.

Нині існує велика кількість наукової літератури, що видається установами Національної академії наук України, проте, на жаль, лише незначна її частина визнана та відома за кордоном. Ця "невизнаність" не означає відсутність у нас талановитих учених або видатних розробок, вона певною мірою є результатом деякої інертності наукових видань у саморекламі. Часто така невідомість журналів, а через неї і невизнаність наших робіт, призводить до втрати не тільки пріоритетів у науці, але й матеріальної користі, яку могли би одержати і науковці, й держава. Наприклад, на заході значна частина науки фінансується не тільки державними, а ще й приватними фондами. Для одержання фінансової підтримки (грантів) науковці пишуть проекти. Одним з критеріїв відбору проектів для фінансування є професіоналізм науковців, що визначається за рейтингом їхніх публікацій. Він, у свою чергу, визначається або тим, у яких журналах публікує свої роботи науковець, або який у нього рівень цитованості (що не завжди є еквівалентними величинами). У багатьох фондах особливо (окремим бюджетом) підтримується міжнародне співробітництво при виконанні грантів. І час від часу ця співпраця обов'язково має бути з країнами східної Європи, до якої, за щасливим збігом долі, належить Україна. Де і як західні науковці можуть знайти наукових партнерів? Як правило, це зустрічі на міжнародних конференціях, під час яких легко обмінятися досвідом, запропонувати спільні дослідження. Але все більшої популярності набуває пошук майбутніх колег у всесвітній мережі.

Можна шукати за ключовими словами у загальновідомих пошукових системах (*google, yandex, rambler*), але, враховуючи неконтрольованість всесвітньої мережі, постає питання, чи будуть знайдені таким чином колеги дійсно фахівцями. Безпечніше використовувати так звані глобальні спеціалізовані бази даних, наприклад *Scopus, elibrary*, що містять інформацію про зміст журналів, анотації статей, бібліографічні дані, дозволяють здійснювати пошук за ключовими словами в текстах статей, а також визначити цитованість даної публікації, тобто її якість. Додатково можна знайти та проаналізувати інші публікації даного автора, переглянути його науковий шлях та оцінити рівень робіт наукового закладу, де виконана робота.

Необхідно, передусім, відмітити, що особливістю роботи бази даних є можливість підрахунку будь-якої статистики, але лише серед тих даних, що в цю базу внесені. Для прикладу візьмемо гіпотетичний "Дуже Добрий Науковий Український Журнал" (ДДНУЖ): якщо він не індексується базою даних *Scopus*, то на будь-який запит про цитованість він може одержати лише 0, і відповідно робота українського вченого, опублікована в ньому, буде і не прочитана, і не процитована (тобто невизнана на Заході), а сам учений і заклад, де була виконана робота, не стануть відомими світовому колу науковців. Не вирішиться ця проблема, навіть якщо у ДДНУЖ є свій сайт, на якому буде коректно розміщена інформація про публікацію (мається на увазі таким чином, щоб її змогли швидко розшукати роботи пошукових систем) оскільки, ще раз звертаю увагу, пошук буде проводитися лише серед інформації, яка внесена до бази. Також, виходячи з особливостей роботи баз даних, необхідно пам'ятати: навіть якщо ДДНУЖ прийнято для індексування в таку базу, і опубліковану в ньому статтю процитує інший журнал (не має значення країна видання), який не індексується тією базою, у якій ми робимо запит, то і ДДНУЖ, і автор, і науковий заклад при підрахунках цитованості одержать все той же 0. Хоча стаття і була прочитана і процитована, це загублена цитованість.

На жаль, у *Scopus* і "Научной Электронной библиотеке" (*elibrary*) представлено невелику кількість українських видань. Тому важливо, щоб була проведена, принаймні, інформаційна кампанія для роз'яснення необхідності подання інформації про журнали у закордонні бази даних, що буде корисно як самому ДДНУЖ, так і іншим українським виданням. Однією з причин такої невеликої представленості українських видань, наприклад у *Scopus*, є мала відомість нашої наукової літератури для закордонних науковців, які раніше рекомендували внесення того чи іншого видання в цю базу. На щастя, заповнивши невеличку форму, можливо рекомендувати журнал комісії, що розглядає претендентів для внесення в цю базу. Проте необхідно пам'ятати про деякі обов'язкові (або рекомендовані) складові журналу для успішного проходження цього добору.

1. Наявність *ISSN* (*International standard serial number*). Його можна одержати, відправивши заявку в *issn.org*. Реєстрація в *ISSN* дасть Вам визнання вашої назви та, якщо треба, скорочення. Якщо назва журналу українською/російсь-

кою мовами, необхідно повідомляти читачам журналу, як посилатися на публікації при цитуванні їх у закордонних публікаціях. Оскільки вільна транслітерація, як і переклад, можуть давати декілька варіантів назв журналу, що не дозволить звести статистику цитувань до купи.

2. Наявність резюме англійською мовою (включаючи назву роботи та авторів, для деяких баз також необхідні назви та адреси інститутів).

3. Веб-сторінка видання, особливо її англійська версія, повинна працювати та вчасно оновлюватися.

4. У складі редакційної ради мають активно працювати закордонні вчені.

5. Оформлення переліку цитованої літератури відповідно до загальноприйнятих міжнародних стандартів. Також у деяких базах не розглядаються видання, у яких перелік літератури не латинським алфавітом.

6. Строге дотримання строків виходу видань.

7. І, звичайно ж, науковий рівень видання.

Детальнішу інформацію можна знайти на scopus.com.

Для наших видань, що друкують статті українською та російською мовами, можемо порекомендувати *eLibrary* – Наукову електронну бібліотеку, що за можливостями схожа зі *Scopus*, але орієнтована на кириличні видання (російська та українська мови підтримуються). Нескладний процес включення в базу, легкий технічний супровід при підготованні матеріалів для цієї бази даних, можливість автоматичного підрахунку імпаکت-фактора РИНЦ (Российский индекс научного цитирования) і, звичайно ж, шанс зберегти, поновити або створити нові наукові контакти з науковою спільнотою Російської Федерації, сподіваюсь, спонукає українські видання долучитися до цього проекту. До того ж спільні українсько-російські наукові дослідження мають шанс одержати пристойне фінансування.

Для нашого "*Biopolymers and cell*" додатковою вагомою причиною співпраці з <http://elibrary.ru> стала відмова в 2008 році у продовженні дозволу на його розповсюдження територією Російської Федерації та неможливість передплати видання в РФ за каталогами "Почта России" через ДП "Преса". Для включення в *eLibrary* необхідно підписати договір про співпрацю та підготувати щонайменше інформацію про видання за три останні роки. Проте зручна програма, розроблена фахівцями бібліотеки, надається безкоштовно, а їхня своєчасна допомога дозволить це зробити швидко та коректно.

Для пошуку наукової інформації у галузі природничих наук (біологія/медицина) найчастіше використовують базу *PubMed* (реферативна база, що містить лише інформацію про журнали і статті). Проект засновано *National Library of Medicine* (США). В *PubMed* відображаються лише "перевірені" видання. Для включення в базу необхідно відправити детальну реєстраційну анкету та послідовно, відповідно із часом виходу, відправити декілька номерів видання (залежно від кількості номерів на рік). На жаль, *PubMed* надає перевагу виданням англійською мовою, хоча в офіційних умовах немає мовних обмежень. Певно існують труднощі роботи з кириличними текстами. База даних *MedLine* тісно співпрацює з *PubMed* і,

потрапивши в неї, ДДНУЖ, навіть не маючи імпакт-фактора, міг би заохочувати до співпраці іноземних авторів, як показав досвід *Experimental Oncology* (з доповіді проф. С.П. Осинського, заступника головного редактора журналу, на конференції "Наукова періодика: традиції та інновації"). Бажаною умовою для включення в *MedLine* є наявність структурованого абстракту, відповідність міжнародним форматам наукової літератури та можливість надання даних про видання в *xml* форматі. Детальна інформація – на сайті www.nlm.nih.gov.

Користуючись нагодою, рекомендую журналам приєднатися до польської бази *Index Copernicus*. Процедура включення також вимагає заповнення реєстраційної анкети та відправки видань відповідно до часу виходу. Щорічно компанія публікує рейтинг видань та проводить детальний аналіз не тільки наукового рівня кожного журналу, але і його оформлення, розповсюдженості, привабливості для читачів тощо. Також на сайті *Index Copernicus* доступний сервіс підрахунку звернень користувачів бази до Вашого видання.

Досвід наукового журналу "Biopolymers and Cell". Журнал засновано 1985 року Академією наук Української РСР та Інститутом молекулярної біології і генетики АН УРСР і зареєстровано під назвою "Биополимеры и клетка" (головний редактор – академік НАН України Г.Х. Мацука). За 25 років у журналі надруковано більше 1800 публікацій, з яких 160 – огляди, 1550 – експериментальні роботи, матеріали конференцій, з'їздів, рецензії наукових і освітніх новинок. Ми пишаємося широкою географією авторів: роботи виконувалися не лише в наукових установах Радянського союзу, але і за його межами. У 1995 році до офіційної назви, з внесенням змін до юридичних документів, додали переклад українською мовою "Биополимери і клітина". Таким чином, на початок 2009 року при цитуванні статей автори використовували або одну з двох офіційних назв, або їхню транслітерацію, або переклад назви *Biopolymers and Cell*. Зрозуміло, що в такій ситуації підрахунок цитованості був технічно неможливим. Тому 2009 року редакційна рада прийняла рішення офіційно перереєструвати журнал під назвою *Biopolymers and cell* (і закріпити за ним скорочення "*Biopolym. cell*".) Відповідні зміни було внесено до бази *ISSN*. Як і в світі бізнесу, процес перебривання завжди на початку приносить збитки та додатковий клопіт. Читачі, автори та бібліотеки звикли до попередніх назв, і без контролю інформування таких змін можна втратити як читачів, так і авторів.

Журнал публікує статті з молекулярної біології і генетики та суміжних наук українською, російською та англійською мовами з обов'язковим наданням резюме усіма трьома мовами. Проте мовою науки є англійська, і тому 2006 року за ініціативи і безпосередньої участі теперішнього головного редактора журналу академіка НАН України Ганни Валентинівни Єльської було започатковано переклад статей на англійську і розміщення *pdf* англійської версії на сайті журналу www.biopolymers.org.ua. Можливо, це спонукало корпорацію *Google* запропонувати оцифрувати всі архівні номери видання. Так з 2007 року всі статті, опубліковані протягом 1985–2006 років,

представлені в *Google Академії*. Ця співпраця одразу підвищила відвідуваність сайту журналу.

Досвід роботи з *Google* спонукав нас створити власний електронний архів, якій вже два роки знаходиться у вільному доступі на сайті журналу. Проте лише наявність сайту не дозволяє суттєво збільшити аудиторію читачів і підвищити рейтинг видання. З цим завданням, як вже вказувалося, можуть успішно впоратися лише спеціалізовані бази даних. Тому в 2008 році ми подали заявки на включення до баз даних *Index Copernicus, Scopus, DOAJ, eLibrary, ВИНІТИ*. Кожна з цих баз даних має своїх користувачів, причому часто вони не тотожні. Приємно відмітити, що співпраця з базами призвела до значного збільшення візитів на сайт журналу (з 500 звернень у 2007 до 7000 у 2010) та розширення географії відвідувачів (за рік частка іноземних гостей сайта зросла до 25 %). Також частіше стали надходити запити на публікацію від закордонних авторів і рецензентів.

Однак лишається декілька проблем, що потребують негайного вирішення. І оскільки з даними труднощами стикаються й інші видання НАН України, певно, необхідно об'єднати зусилля для їх вирішення.

1. Передплата для закордонних читачів.

1а. Оскільки досить часто читачам необхідна лише окрема стаття з журналу, то, знайшовши її в Інтернеті, вони мають бажання саме зараз придбати і прочитати її. Тому необхідно організувати безпечний і надійний сервіс передплати доступу до статей он-лайн на сайті кожного видання. Ось низка запитань, що необхідно проробити.

- Які необхідно мати дозволи і як коректно все оформити в податковому і юридичному аспекті. Оскільки жоден з закордонних читачів не буде заповнювати договір і реєструвати його в будь-якій установі для переказу вартості однієї статті.
- Як створити сервіс передплати он-лайн окремих статей або номерів журналу, котрий би був зручний у використанні в редакції та не вимагав постійної допомоги програмістів? Які програмні продукти краще для цього використати? Щоб вони були надійними і дозволяли оплату різними платіжними системами.

1б. Вдосконалення передплати через Державне підприємство "Преса". На сьогодні формально прописана можливість он-лайн передплати видання від одного номера до річного комплекту, проте досі не працює англomовна сторінка ДП "Преса", а лише невелика кількість іноземних читачів вільно володіють українською.

2. Необхідно ретельно проробити і в подальшому офіційно врегулювати питання стандартів оформлення статей, ілюстрацій та переліку літератури, щоб жорсткі правила не закривали дорогу до міжнародних баз даних.

3. Створити групу технічної допомоги, яка б час від часу допомагала у вирішенні питань, котрі виникають при роботі сайта, видавничих програм, конвертації матеріалів у певні формати (наприклад *xml*), що інколи є необхідним для подачі в певні бази даних.

4. Можливо необхідно спробувати включити окремі видання до переліку ВАК Російської Федерації, без сумніву буде дуже корисно і для видання, і для науковців.

5. Пошук кваліфікованих перекладачів наукової літератури та редакторів англійських текстів.

Від щирого серця хочу подякувати "Укрінформнауці" та її директору Яцків Тетяні Михайлівні за організацію передплатної кампанії нашого видання в Росії та країнах близького зарубіжжя і побажати розширення переліку країн-учасників проекту. Видавничому дому "Академперіодика" – за організацію цікавої конференції. І особливо щира подяка співробітникам Науково-видавничої ради НАН України Радченко Анні Ігорівні та Язвинській Мирославі Вікторівні за багаторічну своєчасну підтримку, допомогу, доброзичливість і розуміння.